

Улас Самчук

ВОЛИНЬ

Роман у трьох частинах

Частина 3

Харків
«Фоліо»
2025

Частина третя
БАТЬКО І СИН

I

Жолобецький ліс був ще чорний, хоча над ним уже зносилось сонце, яскраво, радісно, барвисте. З полів стікав у долини молошний туман, що відпливав у напрямку лісу й там зникав. По стернях, по свіжозораних нивках розсипались соняшні промені і все навкруги починало сміятися.

На хуторі Матвія зчинився рух. Володько прокинувся також, але з приємністю пригадав, що сьогодні неділя і він може трохи повалятися. Спав у клуні високо на стіжку свіжої вівсяниці під самими кроквами. Сонце продиралось у кожну щілинку, будило, вабило надвір, жартувало. Володько вдоволено потягнувся. Вчора пізно вернувся з Дерманя, йшов кілька десятків кілометрів пішки, і ноги ще не встигли відпочити.

Матвій з Хведотом спали також у клуні, але з другого кінця, біля машини. Старий не мав звички засипляти чи валятися у постелі. Вставало сонце — вставав і він. Йому боліла спина, але він підпирав її правою рукою і, заціпивши зуби, зводився. Тепер він лишив Хведота поспати, заложив коням зеленої конюшини і почав вбиратись на утренью.

Настя подоїла корови та допомогла Василю вигнати їх на стерінь. Володько це чув, і йому шкода було Василю. Найменша, а мусить найранше вставати. Навіть у неділю. Йому не раз хотілося змінити її, але кожного ранку počував себе таким ледачим, що не міг виконати свого наміру.

Зрештою, Василю нікого й не просить її змінити. Своє діло робить щиро, віддано й завзято, так що Володько дивується: звідки та її сила й енергія? Йому робилось заздрісно. Чому й він не може бути завжди такий бадьорий і пружний? Ще сонце не зійшло, а вона вже встає, вмивається,

на ходу молитися, бере своє вишивання та сніданок і біжить за худобою. Все робить швидко, добре, просто. Ніколи не почувається втомленою, ніколи не скаржиться, ніколи не треба її будити, хоч завжди просить звечора матір:

— Мамо. Прошу, прошу. Розбудіть мене завтра... Але раненько! Чуєте?

— Ну, ну, — каже Настя, — чого так намагаєшся...

Бо Василина не перенесла б сорому, коли б останньою вигнала свою худобу.

А в полі сяде під півкопою, вишиває та голосно на ціле поле виспівує. Вишивання свого не показує нікому. Одна мати знає про це. Хочє зробити Володькові несподіванку. Сама хоче вишити йому сорочку. От він здивується.

Між Володьком та Василиною завжди непомітна, таємна приязнь. Вони про це не говорили, намагалися ховати свої почуття, але обоє це розуміли. Василина горда своїм братом. Він, на її думку, вчений, розумний, гарний. Володько знову намагався допомогти сестрі в науці, давав їй книжки, поради. Йому подобалось також, що вона хоче скорше бути дорослою. Щоб виглядати такою, вона робить все, що роблять дорослі, хоч їй це часом тяжко дається. Допомоги ніякої не бажає і вважає це для себе за образ.

— Господоньку святий! — говорить часом Настя. — Що я, людоньки мої, намучилася з тими хлопчиськами. Прийде ото ранок, сонце геть на небі, а його хоч колом підважуй... А ця... Ще навіть я лежу, а вона вже біжить, рве... І в кого воно вдалося? Коли б Пречиста Мати її хоронила.

Поки Володько надумується встати, Василина давно вже в полі. Він чує її спів і рішає піти звільнити її, щоб могла піти до церкви. Вона любить це...

Він поволі встає. Здоровий ранок гарно впливає на його настрій. Сонце вже високо піднялося. В повітрі літає бабине літо. З полів чути спів пастухів. З села долітає бамкання великого дзвону. На городі видно великі гарбузи, дині... Непорушно стоять високі, поживклі соняшники. Зернята їх повідзьобували птахи... Лишилися порожні, широкі, мов решета, голови.

Володько вмивається на дворі. Вода холодна, вчора ввечора привезена. Не шкодує її. Міцно натирає милом обличчя, шию і руки. Після обливається водою і витирається шорстким рушником.

Потім входить до хати. Мати розчервоніла, підтикана, варить обід.

— Ти вже прийшов? — питає заклопотано. — А ми й не чули. Напевно, голодний ліг. Треба було збудити. Підеш до церкви?

Володько не знає, на що скорше відповісти.

— А ви не підете? — каже він, розчісуючись перед шматком дзеркала.

— Сьогодні служба в Башівцях, — відповідає мати.

— Ах, правда... То йдіть до Жолобок, — каже Володько. Йому досадно, що не зможе вслужитись Василинці. — А де батько?

— Хіба я знаю. Десь вже поволікся. Певно, найшов когось і просторікує. Хоче йти з Хведотом до церкви.

— До Башковець?

— Ні, до Жолобок.

— А коні в хліві?

— А де ж. Тільки вас є, а не витягнете їх, щоб попаслися. Все готове дає. Навкруги паша вилягає, а вони кошеним годують... Хтось мусить хоч до води повести.

— Я думав, піду зміню Василю, — не видержав і похвалився добрим наміром Володько.

— Думав, думав... Ти б не думав, а хоч би раз встав раненько та погнав за неї. Воно, бідачисько, досить за цілий тиждень набігається. Ах, Боже! Коли б я мала хоч двоє таких дівчат. А хлопці... Тільки й знаєте: поспати, поїсти... А до роботи... — не договорила. Саме дувся в печі горщик, і вона кинулась його рятувати.

Володько дивиться на матір, в душі погоджується з нею, але все-таки перечить:

— Ну, ну... Коли б не вам самі дівчата... Побачили б...

— Побачила б, побачила б... Що побачила б? Он у Григорка дівки, а подивись: не тягнуть косу, не йдуть за плугом, не

водять на нічліг коні? І тягнуть, і оруть... все роблять. А я ось від світанку тупаю, тупаю, а допомогти нема кому... А що там у Дермані? Як наші? Певно, не був «у дідуня». Ніколи туди не зайдеш. Скажуть — загордів, цураєшся.

«У дідуня» — це у матірньої рідні. Сам дідуньо помер ще в революцію, але говорилося й далі «у дідуня». Володько знає, що мати не любить, коли він оминає її рідню, але там нема нікого, з ким мав би якісь спільні інтереси. Не любить вона також, коли син ранком заспить. Та це ж непростимий гріх! Сонце світить, а він собі спить. Нащо добрий Бог дав день і ніч? Прийшов день, звелось сонце — зводься і ти, людино. Вставай, випростуйся, закачай рукави й до праці. А прийде свято Боже — не зловживай. Полеж, та не залежуйся, бо ж дзвін бамкає, а там церква, а в церкві Бог... Піди й подякуй йому за всі блага, що дістаєш, людино, від життя земної. Так треба. Такі наші закони. Не встановляли їх, ані ми, ані батьки наші... Встановив їх сам Сотворитель і не нам їх касувати.

Так розважає Настя. Вона й сама любить, щоб її пестун трохи довше повалявся в постелі, але це не сміє бути ледарство. Полежи хвилину і вставай. Все навкрути рухається, живе... Требай собі жити... Як не шкодувати того чудового ранку, того повного, гарного шматка життя?

Володько дуже добре розуміє свою матір. Дивиться на її висохле, пооране зморшками обличчя, бачить добрі, заклопотані очі, і йому хочеться сказати щось приємне.

— Ну, мамо... Не сердьтесь.

Зненацька підходить до старої і ніжно її обнімає. Тон і пестоші сина зворушили її, але вона того не зраджує.

— Йди, йди, йди! Геть від мене! А то, як візьму костура...

Інших слів вона не знайшла у своєму словнику, але очі її дивляться на сина так, як тільки вміють це робити очі матері.

Володько посміхнувся і вийшов надвір.

Навинувся Матвій. Він ішов повільним, широким кроком з поля і ніс в руці кілька підібраних на стерні зчорнілих колосків. Його постать все ще дебели і кремезна, хоч останні роки досить лишили на ній слідів. Очі його поглибшали, волосся майже посивіло, рухи стали ще повільніші, обличчя

має вираз кам'яної твердості. Воно нагадує морську скелю, що бачила на своєму віку багато буревіїв, і ніякі нові хвилі, ніякі вітри не здивують більше її.

— Вночі вернучся? — запитав він байдужим голосом сина.

— Вночі.

— Йшов пішки?

— До Озерян пішки. З Озерян до Крем'янця машиною, а тут знову пішки.

— Сім миль волом, а мильо сідлом... З Мізоча не йде машина? Зірвали... Коли-то направлять? Зірвати легко, але направити... А що ж там... у Дермані? Як семінарія?

— Закрили.

— Таки закрили, — сказав понуро Матвій. — Два роки дурили...

— Якраз бачив, як вивозили... Все вивезли... Книги, лавки, препарати. Там того було. Підвід сто...

— А куди повезли? — знову запитав старий.

— Кажуть, до кременецького ліцею...

— Та... Воно то й... Ет! Що тут казати! — не знаходив потрібного слова. — Сто літ була школа... Ну, що ж. Чия сила, того й право. Тепер куди підеш? Виріс, вигнався... А як же вчителі?

— Хто його знає...

Саме вставав Хведот. Йому трохи соромно, що заспав, і через те неохоче показується на очі батька і брата.

Матвій не хотів довго розмовляти. Намірився йти до хати, але прийшов його зять, Катеринин чоловік, Микола. Приніс від старости Володькові часописи. Це високий, тонкий, побитий віспою чоловік.

Володько взяв часописи й одразу почав читати.

— Ну, що там? по «казетах»? — питає Микола. Він любить політикувати, хоч до «казет» ставиться трохи зневажливо. За це Володько його не любить.

— Скоро буде війна? — питає знову Микола, бо Володько мовчав. — То знаєте, — продовжує свою мову, не діставши відповіді. — Так воно не може довго бути... То було

государство, цар, порядок... А це... — і він, як звичайно, сплюнув.

Микола повторює це завжди при кожній нагоді. Володько знає його звичку, тому не хоче вступати з ним у зайву розмову. Однак Микола не вмовкає. Нарешті Володько не витримує і сердито вибухає:

— Ніякої війни не буде! Чуєш? Ніякої! Програла ви війну й досить! Сиди й мовчи!

Микола не ображається. Він тільки підносить голос і провадить своє:

— Не буде? Ти думаєш? А знаєш, що сказав Габель? Все в руках Англії. Так. А та захоче війну — війна. Захоче революцію — революція! А хто зробив світову війну? Вона... Англія. Ооо, ти ще не знаєш, Англія — велика справа!..

Володько зневажливо посміхнувся. По хвильці не видержав:

— Твій Габель дурень, а ти, як папуга, повторяєш, що той скаже. Знаємо й без нього, що таке Англія. Але ніякої війни не буде. Нема війни! Війну вже скінчили.

— А чи надовго, — вже спокійніше, зрезигновано і трохи ображено говорить Микола. — Ось тільки зйдуться знову міністри...

Володько перебив:

— Не говори, Миколо, дурниць. На Бога, не говори дурниць... Які міністри? Де? Коли? Міністри сходяться завжди... Війна скінчена й досить. Нас з тобою збили на нюх табаки, німця збили, турка збили... Світ пересунули на другу колію. Одні гинуть, другі пробують панувати... Ет, що про це! Треба щось робити! Тут! У нас! Серед нас! Ми тільки говоримо, а прийде до праці...

В розмову вмішався Матвій:

— Досить, — сказав він. — Ми робили що могли. А тепер попробуйте ви! Але робіть! Ми жили на широкій землі. Ви на вузькій. Хто знає, хто скорше до правди дійде...

Настя покликала всіх до сніданку, їли й говорили. Про нові кордони. Про порядки. Про зміну, що настала тепер. Згадали Василя, що пішов і не вернувся...

ЗМІСТ

Частина третя. БАТЬКО І СИН	3
I	3
II	31
III	57
IV	78
V	110
VI	135
VII	154
VIII	179
IX	201
X	238
XI	256
XII	295
XIII	313
XIV	333
XV	369